

DOI 10.54596/2958-0048-2024-4-118-128

ӨОЖ 94(574)

ҒТАМА 03.19

**СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҰЖЫМДАСТЫРУ:
АШАРШЫЛЫҚ ПЕН ОТБАСЫЛАРДЫҢ ҚАСІРЕТТЕР ТАРИХЫ**

Абуов Н.А.¹, Маликова С.З.², Бекмурзина А.Н.^{3*}

¹*Петропавл қаласындағы Ш.Ш. Уәлиханов атындағы тарих және этнология институтының филиалы, Петропавл, Қазақстан*

²*«Солтүстік Қазақстан мемлекеттік архиві» КММ, Петропавл, Қазақстан*

^{3*}*«Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті» КеАҚ
Петропавл, Қазақстан*

**Хат-хабар үшін автор: assel-2009@list.ru*

Андатпа

Мақалада Солтүстік Қазақстан мемлекеттік архивінен алынған құжаттар мен қуғын-сүргінге ұшырағандардың ұрпақтарының естеліктері негізінде Солтүстік Қазақстандағы ашаршылықтың себептері мен ерекшеліктері, байлардың мүлкін тәркілеу процесі қарастырылады. 1928-1933 жылдардағы солтүстік қазақстандықтардың тағдыры тоталитарлық режим кезеңіндегі Қазақстан халқының ортақ трагедиясының бір бөлігі болып табылады. Аштық пен ұжымдастыру тақырыбы өзекті тақырыптардың бірі болып табылады, онда өңірлік деңгейде де жаңа аспектілер ашылады. Қуғын-сүргін құрбандарының және ашаршылықтан зардап шеккендердің ұрпақтарының естеліктері мұрағатта сақталған құжаттарда көрініс таппаған аз танымал деректерді, фактілерді ашуға мүмкіндік береді. Бұл ақпарат жаппай және саяси қуғын-сүргін құрбандарын оналту жөніндегі өңірлік комиссия мүшелерінің қызметі нәтижесінде жарияланымдар үшін мүмкін болды. Мақалада нан және ет дайындау бойынша мемлекеттік акциялар, күштеп қоныстандыру және ұжымдастыру ашаршылыққа әкелгені және бұл бүкіл Қазақстан халқының қасіретіне айналғаны туралы қорытынды жасалған.

Кілт сөздер: ұжымдастыру, мүлікті тәркілеу, ашаршылық, қуғын-сүргін, естеліктер, қасірет.

**КОЛЛЕКТИВИЗАЦИЯ В СЕВЕРНОМ КАЗАХСТАНЕ:
ИСТОРИЯ ГОЛОДА И ТРАГЕДИЙ СЕМЕЙ**

Абуов Н.А.¹, Маликова С.З.², Бекмурзина А.Н.^{3*}

¹*Филиал Института истории и этнологии им. Ч. Валиханова в г. Петропавловске,
Петропавловск, Казахстан*

²*КГУ «Северо-Казахстанский Государственный архив», Петропавловск, Казахстан*

^{3*}*НАО «Северо-Казахстанский университет имени Манаша Козыбаева,
Петропавловск, Казахстан*

**Автор для корреспонденции: assel-2009@list.ru*

Аннотация

В статье рассматривается процесс проведения конфискации имущества баев, причины и особенности голода в Северном Казахстане на основе документов из Северо-Казахстанского государственного архива и воспоминаний потомков репрессированных. Судьбы североказахстанцев в период 1928-1933 гг. являются частью общей трагедией народа Казахстана периода тоталитарного режима. Тема голода и коллективизации остается актуальной, в которой раскрываются новые аспекты и на региональном уровне. Воспоминания потомков репрессированных, жертв голода позволяют раскрыть малоизвестные факты, которые не отразились в документах, сохранившихся в архивах. Данная информация стала возможной для публикаций в результате деятельности членов региональной комиссии по реабилитации жертв массовых и политических репрессий. В статье делается вывод о том, что государственные акции по хлебо и мясозаготовкам, насильственное оседание и коллективизация привели к голоду, стало трагедией всего населения Казахстана.

Ключевые слова: коллективизация, конфискация имущества, голод, репрессии, воспоминания, трагедия.

COLLECTIVIZATION IN NORTHERN KAZAKHSTAN: THE STORY OF FAMINE AND FAMILY TRAGEDIES

Abuov N.A.¹, Malikova S.Z.², Bekmurzina A.N.^{3*}

¹*Branch of the Institute of History and Ethnology named after Ch. Valikhanov
in Petropavlovsk, Petropavlovsk, Kazakhstan*

²*«North Kazakhstan State Archive, Petropavlovsk» PUI, Petropavlovsk, Kazakhstan*

^{3*}*Manash Kozybayev North Kazakhstan University NPLC, Petropavlovsk, Kazakhstan*

**Corresponding author: assel-2009@list.ru*

Abstract

The article examines the process of confiscation of the property of the Bais, the causes and features of famine in Northern Kazakhstan on the basis of documents from the North Kazakhstan State Archive and the memoirs of the descendants of the repressed. The fate of North Kazakhstanis in the period 1928-1933 is part of the common tragedy of the people of Kazakhstan during the totalitarian regime. The topic of hunger and collectivization remains relevant, which reveals new aspects at the regional level. The memories of the descendants of the repressed, victims of famine allow us to reveal little-known facts that were not reflected in the documents preserved in the archives. This information became possible for publication as a result of the activities of members of the regional commission for the rehabilitation of victims of mass and political repression. The article concludes that state actions on bread and meat procurement, forced settlement and collectivization led to famine, became a tragedy for the entire population of Kazakhstan.

Key words: collectivization, confiscation of property, famine, repression, memories, tragedy.

Кіріспе

1930-1933 жылдары Қазақстанды жаппай ашаршылық, республикадан халықтың мәжбүрлі көші-қоны, күштеп жер аудару және өз азаматтарына қарсы кең ауқымды саяси қуғын-сүргін камтыды. Бұл процестер қазақтарды мәжбүрлеп отырықшылыққа көшіру мен күштеп ұжымдастырудың, елде террор саясатын күшейтудің нәтижесінде орын алды. Осы оқиғаларды өңірлік тұрғыдан зерттеу де бұл қасіреттің ауқымын бағалау үшін маңызды.

Қазіргі Қазақстанның ғылыми қауымдастығы осы процестердің себептері мен салдарын саяси ой елегінен өткізбей ашуға, олардың нақты отбасылар мен әлеуметтік топтар өмірі арқылы республика дамуының болашағына әсерін айқындауды тырысуда. Қазіргі кезеңде объективті тарихи картинаны қалпына келтіру және жазықсыз қаза тапқан адамдардың есімдерін мәңгі есте қалдыру үшін, адам азабының ауқымы мен тереңдігін жақсы түсінуге көмектесетін жеке оқиғаларды, естеліктер мен дәлелдерді қоса алғанда, осы қасіреттердің адами өлшеміне ерекше назар аудару қажет.

Бүгінде тәуелсіз Қазақстан халқының кеңес деәуірінде бір жақты немесе тыйым салынған тарихи тақырыптарға қызығушылық артып келеді. Қазақ халқының 1930-1933 жылдардағы «Ашаршылық» тақырыбының маңызы зор. «Кеңес тарихын түсінуде, жаппай зорлық-зомбылықты зерттеуде және басқа ашаршылық мысалдарымен салыстырмалы талдау жүргізу үшін 1930-1933 жылдардағы қазақ ашаршылығының салдарының маңыздылығы зор. «1930-1933 жылдардағы қазақ ашаршылығы кеңес тарихын, жаппай зорлық-зомбылықты зерттеуде және басқа аштық мысалдарымен салыстырмалы талдау жасауды талап етеді. Алайда, бұл дағдарыс туралы Батыста ақпарат аз: кеңестік кезеңге арналған негізгі баспа жарияланымдарында қазақ

трагедиясы тек үстіртін айтылып қана кетеді; 20-ғасырдағы жаппай зорлық-зомбылықтың жиынтық есептерінде де қазақ ашаршылығы сирек көрініс табады...» деп жазған Американдық тарихшы Сара Кэмеронмен келіспеуге болмайды [1]. Қазіргі Қазақстан тұрғындары сол жылдардағы социалистік аграрлы-индустриалдық жаңғыртудың бағасы қандай болғанын білуі және түсінуі керек.

Зерттеу әдістері мен материалдары

Бұл зерттеу жұмысы келесі архивтерден алынған кешенді дереккөздерге негізделген: Қазақстан Республикасы Президентінің Архиві (ҚР ПА), Қазақстан Республикасының Орталық Мемлекеттік Архиві (ҚР ОМА), Солтүстік Мемлекеттік Архиві (СҚМА) қорлары. Республиканың ашаршылық тарихына қатысты дереккөздер қоры үнемі жаңартылып отырады. Атап айтқанда, қасірет ауқымын ашатын деректерді ғылыми айналымға енгізуде белгілі тарихшы Т. Омарбеков үлкен үлес қосты. Зерттеуде оның «Голодомор в Казахстане: причины, масштабы и итоги (1930-1933 гг.) Хрестоматия» атты құжаттар жинағы пайдаланылды [2]. 2021 жылы ҚР ПА мен ҚР ОМА, сондай-ақ аймақтық архивтердің қатысуымен ««Ашаршылық. Голод. Документальная хроника. 1928-1934 гг.»» атты үш томдық құжаттар жинағы дайындалып, жүз жылға жуық уақыт өткен соң қасіретті оқиғалардың бетін ашып көрсетті [3].

Солтүстік Қазақстандағы ұжымдастыру мен ашаршылық тарихын зерттеуде 2022 және 2023 жылдары Солтүстік Қазақстан облысы бойынша жарияланған «Материалы Государственной комиссии по полной реабилитации жертв политических репрессий (20-50 годы XX века)», Т.32; Т.67. Халық жады [4], [5] маңызды рөл атқарады. Бұл басылымда аймақтық архивтардан құжаттар да, қуғын-сүргінге ұшыраған азаматтар мен олардың ұрпақтарынан жиналған естеліктер де жарық көрді. Оқиғалардың куәгерлерінің ауызша дәлелдері, сондай-ақ олардың ұрпақтарының естеліктері сол қасіреттің статистиканы талдау кезінде жиі назардан тыс қалатын адами аспектісін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Қуғын-сүргінге ұшыраған азаматтар мен олардың ұрпақтарынан жиналған кеңес өкіметі органдарының құжаттары мен естеліктері Қазақстанның кеңестік жаңғыру қасіретінің объективті бейнесін беруге мүмкіндік береді.

Зерттеу әдіснамасының негізі - жалпы ғылыми принциптер, ең алдымен тарихи принципі болды. Сонымен қатар, зерттеуде белгілі-бір тарихи әдістер - ретроспективті, проблемалық-хронологиялық, хронологиялық-сипаттамалық, салыстырмалы-тарихи; қарастырылып отырған материалдың пәнаралық әдістері ретінде - статистикалық, өзектендіру және жалпылау әдістері қолданылды. Бұл әдістер 1930 жылдардағы ашаршылық және әрбір отбасында көрініс тапқан Қазақстан халқының қайғылы қасіретті нәтижесі ретінде болған Кеңес өкіметінің аймақтағы күштік ұжымдастыру жөніндегі дәйекті саясатын ашуға мүмкіндік берді.

Талқылау

КСРО кезеңіндегі ашаршылық мәселелерін зерттеу идеологиялық себептерге байланысты тарихи тұрғыда сирек қарастырылды. Қазақстанда қайта құру кезеңінде ғана республика ғалымдары ашаршылық, сталинизм кезеңіндегі жаппай қуғын-сүргін тақырыптарын әзірлеуге бастама бере алды. Бұл тақырыпты зерттеуді Ж.Б. Абылхожин, М.Қ. Қозыбаев, М.Б. Тәгімов сияқты танымал ғалымдар бастады [6]. Бұл еңбек XX ғасырдың 30-жылдарындағы ашаршылық пен ұжымдастыру, жаппай саяси қуғын-сүргін жағдайларын зерделеу жөніндегі Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесі комиссиясының қорытындысын әзірлеуде маңызды рөл атқарды. Жоғарыда аталған

ғалымдар зерттеу векторларын анықтады, аштықтың себептерін ашты. Қазақстан Тәуелсіздігінің таңында көптеген архивтердің құпия қорлары, бірегей құжаттар зерттеушілердің кең ауқымы үшін әлі де қолжетімді болмады.

Ашаршылықтың демографиялық аспектілері М.Б. Татимовтың зерттеу жұмысының тақырыбына айналды. Ол 1932-1933 жылдардағы ашаршылық құрбандарының саны 1750 мың адам (республиканың барлық қазақтарының 42%) деп анықтайды [8]. Х.К. Асылбеков және А.Б. Галиев сияқты ғалымдар ашаршылық нәтижесіндегі өлім бойынша көрсеткіштер санын – 1745 мың адам деп белгілейді [9, б. 10]. КСРО ыдырағаннан кейін аштықтан болатын өлім-жітім көрсеткіштері отандық және шетелдік ғалымдардың талқылауына айналғандығын атап өту керек. Олар қасіретті оқиғаның ауқымын талқылай отырып, аштықтың себептерін, сонымен қатар сол үрдістің заңды аспектілерін қарастырды.

Ресейлік зерттеуші Г.Е. Корнилов 2023 жылы өзінің «Голод в Казахской АССР в 1930-е годы: историографический дрейф» атты мақаласында өткен уақыттағы ашаршылық тарихына қатысты негізгі зерттеулерге талдау жасап, сонымен қатар, шетелдік зерттеушілер, Қазақстан мен Ресей ғалымдары тынымсыз еңбектерінің нәтижесіндегі үлкен статистикалық деректер жиынтық кестесін ұсынады [10, бб. 99-121]. Ашаршылық аспектісі жөнінде Г.Е. Корнилов «Ресейлік және шетелдік зерттеушілер Қазақстандағы ашаршылықтың қазақ халқының геноциді болғанын мойындамайды. Ресейлік мамандар, ең алдымен В.В. Кондрашин және шетелдіктер - Р. Киндлер, И. Огайон, Н. Пьянчиола, С. Кэмерон, С. Уиткрофт - кеңес басшылығы қазақтарды физикалық жоюды жоспарламады деп мәлімдеп, геноцид тақырыбын тікелей қозғамайды және Қазақстандағы ашаршылық геноцидтің заңды анықтамасына сәйкес келмейтінін атап өтеді» деп жазады [10, б.102]. Г.Е. Корнилов өзінің мақаласында 2021 жылдың ақпанында Ұлттық академиялық кітапханада бұл мәселе бойынша қазақстандық ұстанымды да түсіндіруді атап көрсетеді, онда Сенат спикері М. Әшімбаев: «Ашаршылық – бұл тек қазақ халқы ғана емес, бұрынғы Одақтың барлық елдері үшін қорқынышты гуманитарлық апат болған қасірет» деп Қазақстан билігінің ұстанымын айтып өтті. Сондықтан да біз Ашаршылық мәселесіне, ең алдымен ғылыми тұрғыдан қарауымыз керек» [10, б. 103]. Ұжымдастыруды жүзеге асыру үрдістері үздіксіз сипатта болғанын, ал Қазақстанда аштықты күшейткен көшпенділердің күштеп қоныстануымен қатар жүргенін ескере отырып, осы оқиғаларды зерттеу процесінде эмоционалды бағалауға жол бермей, бұл процестерді КСРО аумағында жүзеге асырылған саясат контекстінде қарастыру қажет. Ашаршылық Кеңес мемлекетінің қатыгез тоталитарлық режимінің салдары болды, ол елдің барлық халықтарын қамтыды, ауылдық жерлерде тұратын әр отбасының жеке қасіреті сипатына ие болғандығын ескеру қажет. Қуғын-сүргін, ұжымдастыру және ашаршылық тарихын зерттеу ғылыми айналымға жаңа дереккөздерді енгізуге, зардап шеккендер мен қуғын-сүргін ұрпақтарының естеліктерін жинауға мүмкіндік бергендігін атап өту керек. Тарихшы А.Т. Абдулина «Воспоминания очевидцев о голоде 1930-х гг. в Казахстане: вопросы источниковедения и отражение повседневности» мақаласында Аштық мәселесін зерттеуде куәгерлер мен олардың туыстарының куәліктерін, бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланған мақалаларды, соның ішінде интернет-басылымдарды пайдалану маңызды деп жазады [11].

Қуғын-сүргінге ұшыраған Қазақстан азаматтарының ұрпақтарының естеліктері, ҰҚКД, Прокуратура, ПА республикалық және өңірлік ведомстволық архивтерінің бұрын қолжетімсіз қорларынан алынған құжаттар сол кезеңде ресми құжаттарда «құпия» грифімен көрсетілмеген ұжымдастыру, аштық пен қуғын-сүргін тарихын енді қазіргі

таңда қайта құруға, терең зерттеуге мүмкіндік береді. Осыған байланысты, ауыл халқының экономикасы мен материалдық мәдениетінің көп бағыттылығы, өңірлердің табиғи-географиялық ерекшеліктері, аштықтың қалыптасуы мен қуғын-сүргін салдарының көп өлшемділігі елдің ауыл халқы қасіретінің экономикалық, саяси, әлеуметтік құрамдас бөлігін анықтауда жаңа пәнаралық тәсілдерді талап етеді.

Нәтижелері

КСРО-да өз билігінің түпкілікті бекітілуімен И. Сталин елдің барлық азаматтарының өміріне әсер еткен аграрлық-индустриялық реформаларға кіріседі. Ауыл шаруашылығында бай-шауралардың, байлардың, кулактардың шаруашылықтарын жаппай ұжымдастыру басталады. Сонымен қатар, ұжымдастыру ауыл тұрғындарынан кең көлемді ресурстарды тәркілеуді және оларды индустрияландыруды дамытуға бағыттауды көздеді. Ұжымдастырудың басында ел басшылығы түсірген нан мен ет дайындаудың жоспарлары үнемі өсіп отырды, бұл көшпелі қазақтарда малдың толық жойылуына әкелді. Астық тапсыру жоспарларын орындау қажеттілігіне байланысты тек қоныстанған көшпенділер ғана өз малдарын астыққа айырбастауға мәжбүр болды. Бұл сөзсіз астық бағасының өсуіне және мал бағасының төмендеуіне әкелді. Бұл жағдайда егіншілік тәжірибесі жоқ, мәжбүрлі түрде қоныстанған казактар бірден халықтың ең осал санатына айналып, оларға аштық бірінші кезекте әсерін тигізді. Биліктің нан және ет дайындау жоспарларының орындалуы, кулактар мен байлардың шаруашылықтарын тәркілеу бойынша ауқымды компанияларға әкелді. СҚМА құжаттары көрсеткендей, 1928 жылы І санаттағы ірі байлардың шаруашылықтары тәркіленді. 40 байдың тегі жазылған тізім-кесте сақталды, ал байлардың өздері Петропавл аудандық атқару комитетінің қаулысы бойынша облыстан тыс жерлерге шығарылды [12, л. 7]. Бұл тізімде байлардан тәркіленген мүліктердің тізімі бар. Мысалы, бай Әлтиев Сәдуақаста: «әр түрлі малдың 300 басы (70 жылқы, 33 бас ірі қара мал, 130 қой), 2 арба, 2 шөп шабатын машина, 1 егін оратын машина, 1 соқа, 1 жаяу жүргінші. 2 жалшыны қамтиды» [12, л. 3]. Малды тәркілеу басталған кезде, көптеген байлар бұл тағдырдан алшық болуға тырысып, мал басын туыстарына бөле бастады, үлкен ұлдардың шаруашылықтарын жеке шаруашылық бірлігі ретінде бөлуге тырысты. Сонымен, тәркіленгендердің толық тізбесін біз ҚР ОМА сақталған Тонкерей ауданының №2 ауылының тұрғыны Сайт-Ахмет Әлтиевтің (Көкеновтің) 1928 жылғы қыркүйек 26 күнгі мүлкін тінту хаттамалары мен тізімдемелері сияқты құжаттардан көре аламыз [13, 4-8 б.]. Бұл тізімге малдан басқа барлық дерлік мүлік, киім, ыдыс-аяқ және азық-түлік кіреді. Осылайша, ең мықты шаруашылықтар жойылып, олардың отбасылары күнкөріс құралдарынсыз қалды.

Ұжымдастырудың алғашқы күндерінде терроризм механизмі іске қосылды, ол колхоздарға кіруге қарсы, ауыл шаруашылығы өнімдерін тапсыруға қарсы болған жергілікті халық тұрғандарын басып-жаншуға бағытталды. Мәселен, өңірлік комиссия мүшелерімен көп томдық басылым үшін ақпарат жинау кезеңінде Петропавл қаласының тумасы Айтмағамбет Сабырұлы Барлыбаевтың естеліктері бойынша жазған Бейсенбі қажы отбасының тарихы ашылады. Жазылған ақпарат келесі фактілерді қамтиды: «Бейсенбі Қаракөтұлы мен оның ұлы Шаймолда болыс билеушілері болған. Кеңес жариялаған «Кіші Қазан» саяси бағдарламасы Бейсенбі қажы отбасын да айналып өтпеді. Қазақ КСР ХКК ОСК-ның 1928 жылғы «бай шаруашылықтарын тәркілеу туралы» Жарлықтары мен шешімдеріне сәйкес, бай санатына жатқызылған отбасылар да қудалауға ұшырап, мал, үй ыдыстары мен мүлкі тәркіленді. Бұрын Қызыл Әскер қажеттіліктері үшін жылқылар бірнеше рет тәркіленген. Бейсенбі-қажының отбасы отағасы қамауға алынып, жауап алу үшін штабқа күштеп жаяу жіберілді. Жаздың

ыстығына төтеп бере алмай жолда қарт Бейсенбі Қаракөтұлы жолда қайтыс болады. Әкесі қайтыс болғаннан кейін оның 25 жастағы ұлы - Шаймолда болыстың билеушісі болады. Оның тағдыры да қайғылы. Жаздың бір күнінде Ленино ауылына (Қазіргі Бике ауылы) қаскүнем дұшпандарды жеткізуі бойынша милиция оны штабқа алып бару үшін келеді. Ауылдан 3-4 км қашықтықта полицейлер масалардан қорғану үшін Шаймолданы ағаштардың бұтақтарын жұлуға мәжбүрлейді. Сол уақытта оны «Қашу әрекеттері» деген сылтаумен оны атып тастайды [5, бб. 17-18]. Осылайша, Кеңес өкіметі ұжымдастыру кезеңінде ірі шаруашылық жетекшілерін, жергілікті халықтың беделіне ие болған, ұжымдастыру процесін жүргізуге қарсылық көрсете алатын қазақ немесе орыс ауылдары басшыларын жойды. Келесі жылдары тәркілеу мен ұжымдастыруға тіпті ауқатты деп атауға болмайтын шаруашылықтар мен отбасылар да ұшырады, олар жай ғана жергілікті биліктің айыптауы немесе өзін-өзі басқаруы бойынша тізімге енгізілді.

Қазақстанның солтүстігіндегі егіншілік шаруашылықтары да реформаланды, олар сондай-ақ нан мен ет дайындау жоспарларын тәркілеу және орындау үдерісінен аулақ болуға ұмтылды. Солтүстік Қазақстан құнарлы жерлерге бай, сөйтіп, XIX-XX ғасырдың басында белсенді қоныс аудару саясаты кезеңінде орыс, украин шаруалары, арасында немістер де болғандығын атап өту керек. Осындай елді мекендердің бірі отаршыл немістер салған Петерфельд ауылы болды. Бұл ауылда ұжымдастыру компаниясының басында «әр отбасы жақсы өмір сүрді және олардың барлығын кулактар санатына енгізілді» [14, 11-бет]. Қазақтар сияқты олар да өздерінің мүлкі мен материалдық жағдайын жасыруға тырысты. Дереккөздер көрсеткендей 1929 жылы Петерфельд ауылының тұрғындары қуғын-сүргіннен қашуға ұмтылды, басқа ауылдардан келген немістер де өз елді мекендерін тастап кеткен: «1929 жылы Петропавл округі бойынша» Скворцовский қонысындағы 32 ауласынан (меннониттер) 24 ауланың мүлкін сатты; Михайловский қонысы - барлығын сатады; Фризино қонысы - 1-ші және 2-ші (меннониттер) - барлығын сатады; Асаново қонысы - 51 ауладан барлығы Америкаға барғысы келетін 35 ауланы сатты; Эбенфельд қонысы (№80 учаске) - барлығы мүлікті сатты және КСРО-ның әртүрлі аудандарына кетті» [15, б. 32]. Қазақстан халқының мәжбүрлі қоныс аудару мен көші-қон мәселесін зерттеушілері Н.Н. Аблажей [16], Г.М. Мендіқұлова [17], З.Е. Кабульдинов, К.Н. Балтабаева, А.М. Жұмашев [18] атап өткендей, ауыл халқының елден және Республикадан тыс жерлерге кетуі ауылдық жерлердегі реформаларға наразылық білдірудің бір түрі болды жер бедері. 1928 жылы Сібір өлкесінің аудандық атқару комитетінің төрағасы Р.И. Эйхе «Солтүстік Қазақстанның қазақтары Қазақ АССР-мен көршілес аудандарға, соның ішінде Омбы, Рубцовский, Славгородский өз шаруашылықтарын тәркілеуден жасыру мақсатында» қашып бара жатқаны туралы хабарлады [3, б. 498]. Биліктің мүлікті күшпен тәркілеу бойынша халыққа қарсы шешімдер қабылдауы, күштеп ұжымдастыру, аштықтан құтылуға деген ұмтылыстар жергілікті халықтың басқа аумақтарда өз отбасыларын құтқару ең тиімді шешімдердің бірі болды. КСРО басшылығы қазақтарға да, орыстарға да, немістерге де таңдау жасамады, ауылдық жерлерде өмір сүрген әрбір этнос ұжымдастыру мен ашаршылық қасіретін сезінді.

Ашаршылықтың басталуы туралы Жергілікті атқарушы органдар Қазақөлкелік комитетіне хат жазып, жоғары тұрған басшылыққа баяндады. 1930 жылғы 24 сәуірдегі «ПЕТРОПАВЛ ОКРУГІНДЕ АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚИЫНДЫҚТАРЫ» туралы Қазақ өлкелік комитетіне БКП (б) ақпараттық хатында «Көктемгі егіс алқабы жақындаған сайын Петропавл округіндегі азық-түлік қиындықтары күшейіп, кей өңірлерде аштық қаупі төніп тұр. Көп жағдайда аштыққа ұшырайтын кедейлер. Красноармейск ауданында

аштыққа ұшырағандардың көбі кедейлер санынан екендігі атап өтіледі. Қызыл армия ауданында кедейлердің аштық жағдайлары көп. Ленинское және Явленка ауылдарында ашаршылық салдарынан бірнеше оқушы мектепке бармайды. наразы халық жиналып нанды талап ету, егін егу науқанынан бас тарту бойынша 82 рет жиындар өткізіп, тұқым қорын және семфондпен сарайларды талқандау қаупі жиіледі. Преснов ауданының Қабан ауылында 6 сәуірде колхоздан шыққан 60 адам семфондты азық-түлікке қайтару қаупінен өз қаулысымен талап етеді. Пресновка станциясында 12 сәуірде стансоветке қауіп-қатермен келген 15 кедей адам азық-түлік нанымен қамтамасыз етуді талап етті» деп баяндалды [19, л.97].

Ауылдық жерлерде ашаршылық көрінісі қаншалықты қайғылы болғанын «АҚПАРАТТЫҚ ХАТ №2 ҚАЗӨЛЖЕКОМИТЕТІ Голощекин жолдасқа, БКП (б) ОК Көшірмесі Т. Кагоновичке, Т. Меерзонға: «АРЫҚБАЛЫҚ АУДАНЫ: Максимовка ауылы, Арықбалық ауданы: Максимовка ауылы, Колхозшылар 3 ай ешқандай азық-түлік көмегін алмаған, аштықтан иттер мен мысықтармен тамақтанған»...

«Атбасар ауданында: Борисовка ауылында қорада жұқпалы аурулардың жануарларының өлекселері жиналды, бұл туралы колхозшылар білгеннен кейін сол етті азық ретінде пайдалану үшін бөліп алды»...

«17/IV 1932 жылы облыстың 12 ауданы бойынша аштық негізінде 246 өлім және тамақтанбау салдарынан 133 ісіну фактісі тіркелді. Бұл қиындықтар Есіл ауданында, Ақмола, Атбасар, Булаев, қорғалды, Тонкерей, Көкшетау, Сталин және Мамлют аудандарында айқын көрінеді. Бұл фактілердің барлығы әлі толық емес және олар облыстың барлық дерлік аудандарында орын алады» [20]. Адамдар мысықтар мен иттерді жеуге, өлген жануарлардың қазып алынған етін жеуге мәжбүр болды. Республика халқының трагедиясы одан әрі эпидемиологиялық ауруларға және жетімдік пен панасыздық проблемасына ұласты.

Кеңес дәуірінде ата-анасы ұжымдастыру және ашаршылық жылдарында қайтыс болған балалардың көпшілігі олардың тағдыры туралы ештеңе білмеді. Олар алыстағы туыстарынан, тірі қалған аға буыннан, мұрагерлер мен тарихты сақтаушылардан үзінді деректер алды. Жаппай және саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық оңалту жөніндегі өңірлік комиссияның жұмысы барысында біз қазіргі СҚО, Қызылжар ауданы, Бескөл ауылының тумасы Жақсылықов Хабибулла Жақсылықұлынан қуғын-сүргінге ұшыраған ұрпағы ретінде сұхбат-естелік жаздық. Ол 1938 жылы ашаршылық пен ұжымдастырудан кейін де кулак-молда деп айыпталған әкесі Нұрбаев Жақсылықтың тағдыры туралы айтты [5, с. 41-50]. 1999 жылы зейнетке шыққаннан кейін Хабибулла Жақсылықұлы Омбы облысы бойынша ФҚҚ Басқармасының мұрағатына жүгіну арқылы әкесінің тұтқындалуы мен өліміне байланысты 1930 жылдардағы оқиғаларды толығымен қалпына келтіре алды. Оның әкесінің №7229 қылмыстық ісінде келесі құжаттар болды: Қамауға алынған адамның сауалнамасы, Тінту ордері, Нұрбаев Жақсылыққа мінездеме, Тінту хаттамасы, Жауап алу хаттамасы, 1958 жылғы 15 қазандағы ПХКБ үштігінің қаулысымен оңалту туралы анықтама.

Хабибулла Жақсылықұлының айтуынша әкесінің №7229 қылмыстық ісінен үзінді көшірмелер мен кейбір көшірмелер жасауға рұқсат етілберілді. Хабибулла Жақсылықовичтің деректі негізде жасалған естеліктері оның әкесін қудалау 1927 жылы басталғанын көрсетеді, тұтқындалған адамның Сауалнамасында оның әкесі діни ғибадат министрі ретінде дауыс беру құқығынан айырылған деп жазылған. Келесі құжат - 1938 жылдың 18.02-нен тінту Ордері - іздеуде жүрген адамның мүлкіне, яғни, үйден, сиырдан, құлынды биеден, 3 қойдан тұратын шағын сипаттама беріледі. Отбасы ата-анадан және

екі кішкентай баладан тұрғандығын және кейін олардың асыраушысыз, мүліксіз қалғандығын айта кету керек. Келесі құжаттың мәтінінде - Ж. Нұрбаевқа Мінездемеде – қамауға алынған уақытта ол Бөкен ауыл шаруашылығы артелінде қызмет жасады, ол еңбек есебін ұйымдастырмағаны үшін, еңбек тәртібін, жиналмаған нан, көктемгі егін науқанын бұзғаны үшін, жылқыларды нашар күйге жеткізгені үшін жауап беретіні көрсетілген. Бұл «Мінездеме-айыптау», іс жүзінде Төраға Ж. Айтжановтың баяндамасы, Ж. Нұрбаевты тұтқындауға және атуға негіз болды. 26.03.1938 жылғы Жауап алу хаттамасы осы қылмыстық іске нүкте қояды.

Из протокола допросов.
Вопрос: Почему из 11 лошадей оставлено в к-зе 4 лошади?
Ответ И.И.: По указанию председателя Айтжанова 11. ноября
забрал:
1 Шахмат — 1 лошадь
2 Курбанов — 1 — " —
3 Айкан — 1 — " —
4 Айманов — 1 — " —
5 Рахмет — 1 — " —
6 Оскар — 1 — " —
7 Кабулов — 1 — " — Вот тогда
в к-зе осталось 4 лошади.
Из ответа И.И.: С лета 1936г. знал, что все так же турки, но
я не вмешивался.
Досадно Айманов, рассказывал, что руководителем Айтжанов,
Журабаев. 5. VIII. 37г. Тагеев Курмангазы.
23-29 июля. Сарсенбаев Айтыханов. Ссылка
про Сакина Сайфуллина, (Майманов Нурбаев),
но их не видел.
Кокетов Бейсенов 1880г. рождения, переводчик Майраев.
Нурбаев И. ссылаясь на то, что он не был в к-зе, но
ссылался на то, что он не был в к-зе, но
так он не был в к-зе, но он не был в к-зе.
Из 23 лет пребывания в это дело (15.02.88г. Бейсенов)
дело (Калфаев, Нурбаев, Нурбаев, Кереметов, Басков,
Ахмедов, Хасов (1905г. р. ссылаясь Шоткин), Гусев, Бейсенов,
Бейсенов, Калфаев, Басков - прекр. дело.
А ссылаясь (23-6) = 17 лет пребывания с 26.03.1938г.

Сурет 1. Қамауға алынған Жаксылық Нұрбаевтан жауап алу хаттамасынан үзінді.

«...бұл күні ПХК органдарына 23 адам тартылды» деген соңғы абзац тек қуғын-сүргіннің жаппай сипатын растайтындығын атап өту керек. Ал «26.03.1938 жылы (23-6) - 17 адам атылды» бұл сандар тек 1 күнде сол режимнің қатыгездігі мен абсолютті қылмысы туралы айтады [5, б. 46]. Жауап алу хаттамасынан көшірме осы істің ойдан шығарылғандығын дәлелдейді, ал жаппай аруды орындау мерзімі мен ауқымы КСРО-дағы мұндай істердің сол кезеңде тұрақты, жоспарлы сипатта болғанын растайды. Бұл сандар «И.Сталиннің жаппай қуғын-сүргін жоспарын іске асыру 1937 жылғы 2 шілдедегі БКП(б) ОК шешімімен басталғандығын растайды. Содан кейін Ішкі Істер Халық комиссары Ежовтың қолы қойылған № 00447 жедел бұйрығы келді. Бұйрыққа сәйкес КСРО-да 4 айда 268 950 адам қуғын-сүргінге ұшырауы керек, оның 75950-і бірден өлтірілді. Алайда, бұл жеткіліксіз болып көрініп, орындардан «қарсы жоспарлау» ұйымдастырылды, ... 1937 жылғы 3 желтоқсанда БКП(б) Орталық Комитеті КП (б) ОК-нің қуғын-сүргінге ұшырағандар санын 1 санат бойынша 600 адамға (75 орнына) және 2

санат бойынша 1000 адамға ұлғайту туралы (мұнда ұлғайту көзделмеген) ұсынысын бекітті. 1 санатқа атуға жататын «ең өшпенді» антикенестік элементтер, 2 санат бойынша – 8 жылдан 10 жылға дейінгі мерзімге лагерьге немесе түрмее қамауға алынатын элементтер кірді» [21, б. 216]. Осылайша, ұжымдастыру аяқталса да, ауқатты кулактар мен байларды жойса да, 1938 жылы өз қамдарын ғана ойлаған ауылдастар, жоғарыдағыларға бар жайды баяндау негізінде Колхозшылар 1920 жылдардың аяғы мен 1930 жылдардың басындағы қылмыстық істердің ескі үлгілері бойынша қуғын-сүргінге ұшырайды. Нәтижесінде 1891 жылы туған Ж. Нұрбаев, 14.03.1938 жылы Омбы облысы бойынша ПХКБ үштігінің қаулысымен контрреволюциялық қызметі үшін ату жазасына үкім шығарылды. Көптеген жылдар бойы Кеңес өкіметі өлімнің себебін отбасынан жасырды, ал әйелі мен балалары әкесінің қайтыс болған және жерленген жерін білмеді. Хабибулла Жакслыкович анасы 1958 жылы оңалтудан кейін сотқа жүгінген кезде, күйеуінің лагерьде аурудан қайтыс болғандығын айтып, ал дәлелді болып табылатын бірде-бір құжат көрсетпегендігін атап өтеді. Деректік құжатпен расталған мұндай естеліктер тарихты жандандырады, сонымен қатар, миллиондаған отбасылардың ұқсас тағдырларының қайғылы қасіретін бастан кешкендерін, заңсыз айыпталып, қуғын-сүргін құрбандары болғандығын дәлелдейді.

Қорытынды

Ауылдық жерлердегі қуғын-сүргін тарихын зерттеп оқу, Қазақстанның орталық және өңірлік архивтерінің қорларынан материалдар жариялау республика азаматтары тарапынан үлкен қоғамдық резонанс пен қызығушылық тудырады. Кеңес өкіметімен таптық жау ретінде танылған кулак-бай шаруашылықтары КСРО-да 1920 жылдардың аяғында, 1930 жылдары жоюға тартылды. Кулактар мен байларға қарсы басталған күрес елдегі ауқымды репрессияларға ұласты. Кеңес үкіметіне адалдық танытпаған ауыл тұрғындарының барлығы дерлік контрреволюциялық әрекет баптарымен айыпталып, репрессияға ұшырады. Ұжымдастыру, ауыл тұрғындарының мүлкін тәркілеу, аштық, сталиндік режимнің қуғын-сүргіні қазақстандықтардың көптеген отбасыларының жадында қаралы күн болып сақталды. кеңестік кезеңде ресми құжаттарда көрсетілмеген, көптеген жылдар бойы жасырылған және үнсіз қалған қуғын-сүргін тарихын қайта қарастырып жаңғыртуда республикалық және өңірлік мұрағаттардың құжаттары, қуғын-сүргінге ұшыраған Қазақстан азаматтары ұрпақтарының естеліктері маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Нәтижесінде КСРО-дағы аграрлық-индустриялық реформалар, аштық пен қуғын-сүргін сталиндік билік режимін нығайтудағы ауыр құрбандық болып, республика мен ел халқы үшін әлеуметтік қасіретке айналды.

Қаржыландыру туралы ақпарат

Мақала ҒТБ жобасын жүзеге асыру аясында жарияланды. Тақырыбы: «Қазақстандағы 1931-1933 жылдардағы жаппай ашаршылық куәгерлері мен олардың ұрпақтарының естеліктер топтамасын дайындау және басып шығару» (BR24993018).

Әдебиет:

1. Камерон Сара, 2015 Голод в Казахстане в 1930-33-е гг.: современные исследования и новые направления в изучении вопроса URL: <https://www.caa-network.org/archives/6126> (дата обращения: 10.10.24).
2. Омарбеков Т. «Голодомор в Казахстане: причины, масштабы и итоги (1930-1933 гг.) Хрестоматия». - Алматы: «Қазақ университеті», 2011. - 203 с.
3. Ашаршылық. Голод: документальная хроника. Сборник документов. Т.1: 1928-1929 / Отв. редактор Б. Әбдіғалиұлы. - Алматы: Атамұра, 2021. - 920 с.
4. Материалы Государственной комиссии по полной реабилитации жертв политических репрессий (20-50 годы XX века). Т.32: Политические репрессии в Северо-Казахстанской области (1920-1950-е

- гг.). Сборник документов и материалов. Составители: С.З. Маликова, А.Г. Ибраева, Л.А. Гривенная, Н.А. Абуов, З.К. Картова, А.Н. Садаев / Под общ. ред. Е.Т. Карина. – Астана, 2022. – 384 с.
5. Материалы Государственной комиссии по полной реабилитации жертв политических репрессий (20-50 годы XX века). Т.67. Халық жады. Северо-Казахстанская область. Сборник воспоминаний и интервью жертв политических репрессий и пострадавших, очевидцев событий и их потомков. Составители: С.З. Маликова, А.Г. Ибраева, Л.А. Гривенная, Н.А. Абуов, З.К. Картова, Б.Р. Шериязданов, А.Н. Садаев, А.К. Куантаев / Под общ. ред. Е.Т. Карина. – Астана, 2023. Т.67 – 500 с.
6. Абылхожин Ж.Б., Козыбаев М.К., Татимов М.Б. Казахская трагедия // Вопросы истории. 1989. - №7. - С. 53-71
7. Козыбаев М.К., Абылхожин Ж.Б., Алдажуманов К.С. Коллективизация в Казахстане: трагедия крестьянства. - Алма-Ата, 1992. - 36 с.
8. Татимов М.Б. Социальная обусловленность демографических процессов. - Алма-Ата, 1989. - 128 с.
9. Асылбеков М.Х., Галиев А.Б. Социально-демографические процессы в Казахстане (1917-1980). - Алма-Ата: Гылым, 1991. - 192 с.
10. Корнилов Г.Е. Голод в Казахской АССР в 1930-е гг.: Историографический дрейф // Новейшая история России. 2023. Т. 13, № 1. С. 99-121 <https://cyberleninka.ru/article/n/golod-v-kazakskoy-assr-v-1930-e-gody-istoriograficheskiy-dreyf> (дата обращения: 15.10.24).
11. Абдулина А.Т. «Воспоминания очевидцев о голоде 1930-х гг. в Казахстане: вопросы источниковедения и отражение повседневности» // Отантарихы. 2021. №3(95). С. 92-100
12. СКГА Ф.1648. Оп.1. Д.121. Л.7
13. ЦГА РК Ф.135, Оп.1. Д.89, Л.4-8.
14. Белоус В.В. Петерфельд наша Родина. - Петропавловск, 2007. - 112 с.
15. Бургарт Л.А. Немецкое моноконфессиональное село в Казахстане: возникновение, развитие, разрушение (историко-демографический аспект). // Этнодемографические процессы в Казахстане и сопредельных территориях. Сборник научных трудов XII Международной научной конференции, - Усть-Каменогорск, 2011. - С. 27-39.
16. Аблажей Н.Н. Казахский миграционный маятник. «Казахстан – Синьцзян». Эмиграция. Репатриация. Интеграция. - Караганда, 2014. - 273 с.
17. Мендикулова Г.М. Казахская диаспора: история и современность. - Алматы, 2006. - 343 с.
18. Кабульдинов З.Е., Балтабаева К.Н., Джумашев А.М. и др. Казахи в Средней Азии: история и судьбы (1920–1950) гг. - Алматы, 2022. - 472 с.
19. АП РК Ф.141. Оп.1. Д.3336. Л. 97
20. СКГА Ф.22. Оп.1. Д.15
21. Сактаганова З.Г. Репрессивная политика советского государства в Казахстане в 1920-1930-е годы // Studia Orientalne 2012, nr 1(1) С. 207-219 URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_15804_so2012110/c/articles-2192283.pdf.pdf (дата обращения: 01.11.2024).

References:

1. Kameron Sara, 2015 Golod v Kazahstane v 1930-33-e gg.: sovremennye issledovaniya i novye napravleniya v izuchenii voprosa [Famine in Kazakhstan in 1930-33: modern research and new direction in the study of the issue] URL: <https://www.caa-network.org/archives/6126> [in Russ] (data obrashcheniya: 10.10.24).
2. Omarbekov T. «Golodomor v Kazahstane: prichiny, masshtaby i itogi (1930-1933 gg.) Hrestomatiya». [«Holodomor in Kazakhstan: causes, scale and results (1930-1933) Reader»] - Almaty: «Qazak universiteti», 2011. - 203 p. [in Russ].
3. Asharshylyk. Golod: dokumentalnaya hronika. Sbornik dokumentov. Vol.: 1928-1929 / Otv. Redaktor B.Əbdıralıyly. [Asharshylyk. Hunger: a documentary chronicle. Collection of documents. Vol.1: 1928-1929]. - Almaty: Atamyra, 2021. 920 p. [in Russ].
4. Materialy Gosudarstvennoi komissii po polnoi reabilitatsii zhertv politicheskikh repressii (20-50 gody XX veka). [Materials of the State Commission for the complete rehabilitation of victims of political repression (20-50s of the twentieth century)]. Vol.32: Politicheskije repressii v Severo-Kazahstanskoj oblasti (1920-1950-e gg.). Sbornik dokumentov i materialov. Sostaviteli: S.Z. Malikova, A.G. Ibraeva, L.A. Grivennaja, N.A. Abuov, Z.K. Kartova, A.N. Sadaev, / Pod obshh. red. E.T. Karina. – Astana, 2022. – 384 p. [in Russ].

5. Materialy Gosudarstvennoi komissii po polnoi reabilitatsii zhertv politicheskikh repressii (20-50 gody XX veka). [Materials of the State Commission for the complete rehabilitation of victims of political repression (20-50s of the twentieth century)]. Vol. 67. Halyk zhady. Severo-Kazhastanskaja oblast'. Sbornik vospominanij i interv'ju zhertv politicheskikh repressij i postradavshih, ochevidcev sobytij i ih potomkov. Sostaviteli: S.Z. Malikova, A.G. Ibraeva, L.A. Grivennaja, N.A. Abuov, Z.K. Kartova, B.R. Sherijazdanov, A.N. Sadaev, A.K. Kuantaev / Pod obshh. red. E.T. Karina. – Astana, 2023. T.67 - 500 p. [in Russ].
6. Abylhozhin Zh.B., Kozybaev M.K., Tatimov M.B. Kazhastanskaya tragediya [Kazakhstan tragedy] // Voprosy istorii. 1989. №7. Pp. 53-71
7. Kozybaev M. K., Abylhozhin Zh. B., Aldazhumanov K.S. Kollektivizacija v Kazhastane: tragedija krest'janstva. - Alma-Ata, 1992. - 36 p. [in Russ].
8. Tatimov M.B. Sotsialnaya obuslovlennost demograficheskikh protsessov. [Social conditioning of demographic processes]. - Alma-Ata, 1989. - 128 p. [in Russ].
9. Asylbekov M.H., Galiev A.B. Sotsialno-demograficheskie protsessy v Kazhastane (1917-1980). [Socio-demographic processes in Kazakhstan (1917-1980).] - Alma-Ata: Gylm, 1991. - 192 p. [in Russ].
10. Kornilov G.E., Golod v Kazakskoy ASSR v 1930-e gg.: Istoriograficheskiy dreyf [Famine in the Cossack Autonomous Soviet Socialist Republic in the 1930s: Historiographic drift] // Novejshaja istorija Rossii. 2023. T. 13, № 1. Pp. 99-121 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/golod-v-kazakskoy-assr-v-1930-e-gody-istoriograficheskiy-dreyf> [in Russ] (data obrashcheniya: 15.10.24).
11. Abdulina A.T. «Vospominaniya ochevidtsev o golode 1930-h gg. v Kazhastane: voprosy i istochnikovedeniyai o trajenie povsednevnosti» [«Eyewitness memories of the famine of the 1930 s. in Kazakhstan: issues of source study and reflection of everyday life»] // Otantarihy. 2021. №3 (95). Pp. 92-100 [in Russ].
12. SKGAF. 1648. In.1C.121.
13. CSA of RK F.135, In.1. C.89.
14. Belous V.V. Peterfeld nasha Rodina. [Peterfeld is our homeland]. – Petropavlovsk, 2007. - 112 p. [in Russ].
15. Burgart L.A. Nemetskoe monokonfessionalnoye selo v Kazhastane: vzniknoveniye, razvitiye, razrusheniye (istoriko-demograficheskiy aspekt). [German mono-confessional village in Kazakhstan: emergence, development, destruction (historical and demographic aspect)] // Etnodemograficheskiye protsessy v Kazhastane i sopredelnyh territoriyah. Sbornik nauchnyh trudov XII Mejdunarodnoy nauchnoy konferentsii. - Ust-Kamenogorsk, 2011. - Pp. 27-39. [in Russ].
16. Ablajey N.N. Kazhastanskiy migratsionnyy mayatnik. «Kazhastan – Sintszyan». Emigratsiya. Repatriatsiya. Integratsiya. [Kazakh migration pendulum. «Kazakhstan-Xinjiang». Emigration. Repatriation. Integration.] - Karaganda, 2014. - 273 p. [in Russ].
17. Mendikulova G.M. Kazhastanskaya diaspora: istoriya i sovremennost. [Kazakh diaspora: history and modernity]. - Almaty, 2006. - 343 p. [in Russ].
18. Kabuldinov Z.E., Baltabaeva K.N., Dzhumashev A.M. i dr. Kazahi v Srednej Azii: istorijaisud'by (1920–1950) gg. [Kazakhs in Central Asia: history and destinies (1920–1950).] - Almaty, 2022. - 472 p.
19. AP RK F.141. In.1. C.3336.
20. SKGAF.22. In.1. C.15.
21. Saktaganova Z.G. Repressivnaya politika sovetskogo gosudarstva v Kazhastane v 1920-1930-e godyi [The repressive policy of the Soviet state in Kazakhstan in the 1920-1930 s] // Studia Orientalne 2012, nr 1(1) Pp. 207-219 URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10.15804_so2012110/c/articles-2192283.pdf.pdf (data obrashcheniya: 01.11.24).

Information about the authors:

Abuov N.A. – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Director of the Branch of the Institute of History and Ethnology named after Ch. Valikhanov in Petropavlovsk, Kazakhstan; e-mail: abuovnur@mail.ru;

Malikova S.Z. – Candidate of Historical Sciences, Director of the North Kazakhstan State Archive, Petropavlovsk, Kazakhstan; e-mail: malikova_saule@mail.ru;

Bekmurzina A.N. - corresponding author, Master of Humanities, Senior Lecturer at the Department of «History of Kazakhstan and Law», North Kazakhstan University named after M. Kozybayev, Petropavlovsk, Kazakhstan; e-mail: assel-2009@list.ru.